

УДК

*ВІТАЛІЙ КОЗІНЧУК, доктор філософії, доцент,
доцент кафедри богослов'я, Івано-Франківська
академія Івана Золотоустого, Україна
ORCID ID 0000-0002-8518-5686
vitaliikozinchuk@gmail.com*

*TARAS KOTYK, здобувач ступеня бакалавра, голова
студентського самоврядування Івано-Франківської
академії Івана Золотоустого, Україна
ORCID ID 0009-0007-4303-8091
tkoty4@gmail.com*

ВПЛИВ ТВОРІВ САКРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА НА ВИХОВАННЯ МОЛОДІ

*VITALII KOZINCHUK, PhD, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Theology,
Ivan Zolotoust Academy of Ivano-Frankivsk, Ukraine
TARAS KOTYK, Bachelor's degree candidate, Head of the
Student of the student self-government of the Ivan
Zolotoust Academy of Ivano-Frankivsk, Ukraine*

THE INFLUENCE OF WORKS OF SACRED ART ON THE EDUCATION OF YOUNG PEOPLE

У статті висвітлено основні аспекти впливу творів сакрального мистецтва на формування та виховання молоді, а також на утвердження національних ідей і виокремлення постатей, які відіграють вагомий роль у процесі здобуття та збереження незалежності. Проаналізовано основні фактори впливу, серед яких виокремлено такі три: формування образу осіб, приналежних до національної історії; формування національної культури та ідентичності на основі інкультурованих ікон; відображення на іконах чи інших творах, пов'язаних із сакральним мистецтвом, подій, які безпосередньо стосуються сьогодення. Також виокремлено роль епітафій на могилах військових у формуванні особистісного та загальногероїзму воїнів.

Ключові слова: сакральне мистецтво, ікони, національна ідея, особистість, незалежність держави.

Summary. The article highlights the main aspects of the influence of works of sacred art on the formation and education of young people, as well

as on the establishment of national ideas and the identification of figures who play a significant role in the process of gaining and maintaining independence. The author analyses the main factors of influence, among which the following three are distinguished: formation of the image of persons belonging to national history; formation of national culture and identity on the basis of cultivated icons; reflection of events directly related to the present on icons or other works related to sacred art. The article also highlights the role of epitaphs on military graves in shaping the personal and general heroism of soldiers.

Key words: sacred art, icons, national idea, personality, state independence.

Мета: виокремити вплив сакрального мистецтва на виховання молоді; зазначити основні фактори формування національної ідеї та думки на основі творів сакрального мистецтва.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Зважаючи на проблематику статті, варто сказати, що вона полягає у виокремленні ролі сакраль-

ного мистецтва у формуванні і вихованні молоді, а також у визначенні впливу творів сакрального мистецтва на утвердження національної ідеї, роль постатей у відстоюванні незалежності. Дане питання важливе, оскільки наштовхує на роздуми про вчинки та подвиги справжніх героїв, котрі віддали своє життя за волю держави, а також тих, котрі діяли протягом попередніх століть. Варто зауважити, що цікавим і повчальним є сам факт взаємодії цього фактора із сакральним мистецтвом, тобто відображення на іконах і фресках цих постатей, а також творчість іконописців і відомих художників, котрі створюють твори на релігійну тематику.

Аналіз досліджень і публікацій. Ця тематика не є достатньо висвітленою, проте під час дослідження ми спиралися на праці В. Козінчука, К. Зеленкової, Л. Сичевської та О. Суховарової-Жовнової, які розкривають різні історично-педагогічні аспекти, що стосуються впливу творів сакрального мистецтва на виховання молоді, а також самого сакрального мистецтва в Україні.

Виклад основного матеріалу

дослідження. Протягом усіх віків мистецтво відіграло фундаментальну роль не лише у формуванні поглядів та ідей, але і вихованні різних поколінь, серед яких особливої уваги заслуговує молодь. Саме молодь є тим ресурсом, у який ми маємо найбільше вкладати, щоби виховати хороших наступників і свідомих людей, які усвідомлюють своє місце у світі, державі, громаді та інших групах чи організаціях. Одним з таких слугує мистецтво, а надто сакральне мистецтво.

Варто зазначити, що розвиток сакрального мистецтва на українських землях триває уже не одне століття і розпочався він за часів Русі-України, тобто на межі X–XI століть. Саме тоді починають поставати перші храми та ікони візантійського стилю, які сформували нові школи – руську іконописну та архітектурну. Серед видатних діячів того часу варто виокремити іконописця Алімпія – ченця Києво-Печерської лаври. Твори сакрального мистецтва періоду Русі-України формували не тільки тогочасних людей, але і впливають на виховання сучасної молоді, адже вони відображають, що наш народ має тисячолітню історію мистецтва, а також увіковічують пам'ять тих осіб, які спричинилися до їх написання і збереження. Це допомагає сформувати в сучасного покоління відчуття приналежності до народу з тисячолітньою історією, а також виховати у правильному дусі, адже ікона – це не просто зображення певної особи, а першообразу – Христа, Богородиці чи святого (святих), які є нашими посередниками до Бога (*Зеленкова, 2022, с. 388–389*).

Мистецька епоха бароко з її різними рисами прийшла в Україну з Італії за посередництвом Австрії, Угорщини, Чехії та Польщі. Деякі критики стверджували, що стиль бароко не відповідає традиційній іконографії. Однак українське барокове мистецтво привнесло в ікони нові елементи, помітні для спостерігачів.

Українські барокові ікони відрізнялися від канонічного східно-візантійського бароко, а також від контрреформаційного римо-католицького та реформаторського протестантського бароко. Українська барокова іконог-

рафія відзначалася неабияким розмаїттям. У межах східнохристиянського мистецтва національне бароко відокремилася від канонічних християнських образів. Незважаючи на різні релігійні погляди, католицькі монастирі відіграли ключову роль у розвитку ренесансного та барокового стилів. Це мистецтво слугувало духовно-просвітницькій меті, доносячи християнські цінності до вірних східного обряду.

У XVIII столітті стиль бароко трансформував кольорову філософію українського іконопису. Пастельні тони середньовічних ікон поступилися місцем розширеній гаминації кольорів, що відповідало європейським гуманістичним тенденціям. Використання яскравих кольорів надавало іконам внутрішнього динамізму та характеру (*Козінчук, 2020, с. 23–24*).

Мистецтво українського бароко у XVII–XVIII століттях стало свідком включення світських елементів в ікони, вражаючого злиття фольклорної іконографії із західноєвропейським мистецтвом. Це поєднання не суперечило ортодоксальній церковній доктрині, а навпаки, збагатило вплив церкви, запровадивши інноваційні методи. Українське духовенство в цей період активно сприйняло барокову іконографію.

Перехід до барокової іконографії вніс фольклорний аспект в інтерпретацію ликів, відійшовши від традиційного візантійського стилю. Асиметрія та пропорційність у зображенні фігур слугували певній меті, підкреслюючи центральну тему та посилюючи виразність твору.

Незважаючи на поступове впровадження, стиль бароко знайшов затишний дім в Україні, зокрема завдяки монастирським школам, зокрема Львівській монастирській школі. Вцілілі іконописні полотна та іконостаси цієї епохи слугують як історичними документами, так і освітніми інструментами, демонструючи поєднання народних рис з бароковою величчю.

Мистецтво бароко в Україні не обмежувалося її кордонами; воно вплинуло на балканські країни і навіть на "фрязьке письмо" в Московській

державі. Українська культура і мистецтво, закорінені в барокових традиціях, стали значним джерелом педагогічного впливу в низці країн, що є прикладом далекосяжного впливу українського барокового іконопису (*Козінчук, 2020, с. 23–24*).

Варто зауважити, що короткий виклад історії іконописної традиції у Русі-Україні та в період XVII–XVIII століть дає нам можливість зрозуміти, що сакральне мистецтво в нашій державі має багаторічну традицію, що допомагає утвердити національну пам'ять і встановити взаємодію між поколіннями.

Перейдемо до основної частини статті – викладу матеріалу, пов'язаного з впливом творів сакрального мистецтва на формування національної ідеї та на виховання молоді у правильному дусі. Якщо проаналізувати основні впливи, то можна виокремити такі складові:

- допомагає молоді сформувати образ осіб, приналежних до національної історії;
- формує відчуття культурної та національної ідентичності на основі інкульторованих ікон;
- відображає на іконах чи інших творах, пов'язаних із сакральним мистецтвом, події, які безпосередньо стосуються сьогодення.

Варто розпочати з пояснення тих творів, які пов'язані з національною пам'яттю – ікони із зображенням видатних діячів періоду Гетьманщини.

"Козацька Покрова" – це особливий тип української ікони, що має історичне та культурне значення. На жаль, до наших днів збереглося лише кілька таких ікон. Серед цих рідкісних реліквій однією з найвідоміших є ікона, де зображений Петро Калнишевський – останній кошовий отаман – разом із запорозькою старшиною, суддею та писарем. По обидва боки від Пресвятої Богородиці розміщені святий Миколай та архистратиг Михаїл.

Інша ікона, яка часто зустрічається, – це ікона Покрови Богородиці з Богданом Хмельницьким, відомий зразок козацької ікони Покрови. На ній зображений не лише Хмельницький, але й політичні та релігійні діячі з різних епох української історії. Крім

того, є ікона із зображенням Покрови з Іваном Сулимою, а також ікона, на якій багато козацької старшини. Однією з ікон, яка привертає особливу увагу, є зображення гетьмана Івана Мазепи. На цій вишукано розписаній іконі поряд з Богородицею зображено багато святих, а також земні постаті, пов'язані з Мазепою (Сичевська, 2021, с. 62–63).

Ікона "Покрова Богородиці з Павлом Полуботком" виконана за схожим принципом, де святі, воїни, старшини і навіть представники духовенства козацької доби.

Дві ікони XVII ст. із зображенням невідомих козацьких старшин мають схожу кольорову гаму та загальні характеристики. Крім того, є інтригуюча ікона із зображенням Покрови з козаками, що вирізняється темною палітрою кольорів та наявністю двох ангелів, які підтримують покров Богородиці (Сичевська, 2021, с. 63, 65).

З XVIII ст. існує ікона Покрови з великою кількістю персонажів під покровом Богородиці, також написана в темних тонах. Копія ікони з Петром Калнишевським, написана в 1905 році, є останньою збереженою "Козацькою Покровою" серед багатьох інших, які були втрачені з плином часу (Сичевська, 2021, с. 64, 65).

Уцілілі ікони дають уявлення про багату історію та культурну спадщину козацької доби в Україні. Вони слугують цінними артефактами, що зберігають пам'ять про визначні постаті та події, які формували минуле нації. Рідкісність і значення цих ікон роблять їх заповітними скарбами, які пропонують зв'язок з козацькою спадщиною України.

Одна з фресок у Софійському соборі – княжа родина – це ще одне свідчення про взаємодію між сакральним мистецтвом та відображенням видатних постатей (Суховарова-Жорнова, с. 256). Хоча святі та біблійні персонажі постають у піднесеному візантійському стилі, вони часто схожі на певних державних діячів та інших людей, котрі жили в попередніх століттях. Пресвята Богородиця носить вінок з квітів, святий Андрій Первозваний одягнений у козацький кунтур, а цар Давид – у гетьманську кирею. Святий Йоаким

має вигляд козацького старшини. Тим часом на іконі "Притча про мудрих і нерозумних дівчат" зображені селянські дівчата у довгих вишитих сукнях, квіткових вінках і червоних чоботях – вбранні українських дівчат. Сакральні історії переповідаються через відомі постаті та обстановку (Суховарова-Жорнова, с. 260).

Якщо описувати формування національної ідентичності через ікони, то варто згадати про те, що важливу роль у цьому явищі відіграють інкультуровані ікони. Інкультурація – це процес пристосування Євангелія та віри до місцевих традицій, звичаїв та культур. Це є надзвичайно важливий елемент як сакрального мистецтва та поширення християнства, так і виховання людей у національному дусі. Потрібно зауважити, що молодь часто позитивно сприймає щось нове та особливе, тому їм легше не тільки сприйняти християнство та ікону, але й поєднати це з національною ідеєю.

Олександр Охупкін, відомий сучасний автор родом з Кіровоградської області, здобув величезну популярність завдяки своїм роботам, які чудово поєднують національні символи та традиційний одяг в іконах. Однією з його визначних робіт є ікона "Пресвята Родина", де кожна постать зображена у вишитій сорочці. На задньому плані видніються вишиті рушники, а стіл спереду прикрашений відповідно до українських традицій.

В іконі "Покрова Пресвятої Богородиці" Олександр Охупкін майстерно малює Софійський собор під мафорієм Діви Марії. Це зображення додає твору виразного культурного відтінку (Художник з Кіровограда).

Закарпатська Мадонна – ще один шедевр Олександра Охупкіна, на якому зображені Пресвята Богородиця та Ісус Христос вишитих сорочках і кептарі. Тут вишитий одяг і писанки займають чільне місце на передньому плані, ще більше підкреслюючи культурне багатство.

Крім того, серія Охупкіна "Благодатна тиша" складається з трьох схожих ікон, на яких зображена Богородиця у червоній хустці та вишиванці, а Ісус Христос також одягнений у вишитий одяг. Тло ікон прикрашене ве-

ликою кількістю яскравих квітів, створюючи візуально захоплюючу композицію (Художник з Кіровограда).

Третій аспект, який ми висвітлюємо у цій статті, – взаємодія між сакральним мистецтвом та сучасними подіями, що має виховний характер. Серед таких творів варто висвітлити ікони авторства Івано-Франківського художника Валерія Твердохліба.

Одна з перших його ікон – "Час". На ній лик Ісуса Христа – на червоному фоні, а Його німб – як годинник. Він відображає швидкоплинність теперішнього часу. Варто тут зауважити, що на фоні є як червоний колір, який символізує мучеництво, так і місто знизу, яке показує нам, що триває війна, адже є руйнування будівель. Ця ікона є чудовим засобом виховання молоді, адже вона показує сучасні події, а також червоний колір символізує страті та смерть Ісуса Христа і важкі страждання українського народу у цій війні (Малевич знав). Ще одна схожа за тематикою ікона відображає Спаса Нерукотворного в центрі ікони, а навколо Нього – темний чорно-червоний фон, який має схожу символіку з попередньою іконою (Роздуми в дорозі).

Окрім цих творів, у нього є присвячені визволенню Херсона, повернення військовополонених, прифронтофих міст. Вони допомагають краще усвідомити ситуацію у державі, а також відображають роль особистостей у виборюванні незалежності та свободи. У перелічених вище творах видно події, які утверджують патріотичні погляди. Визволення міст та звільнення військовополонених – ті явища, які зараз піднімають дух українського суспільства. Також вирізняється праця, присвячена українізації Києво-Печерської лаври, на якій зображено Митрополита Епіфанія. Зазначимо, що твір відтворює релігійно-державницьку подію, яка сприяє підняттю національного духу (Малевич знав).

На інших працях автора можна побачити зображення солдатів при виконанні завдання разом із сім'ями. Одна з картин є особливою, адже на ній не лише військові, але й Агнця посередині і ангелів по боках. Цей твір відображає роль військових у вибо-

рюванні нашої незалежності, а також – роль ангелів-хоронителів у захисті наших воїнів (Малевич знав).

Варто виокремити, що зазначені аспекти показують нам, як твори сакрального мистецтва впливають на формування національного духу та виховання молоді, а також яка роль військових та інших осіб у здобутті незалежності. Варто сказати, що неабияке значення мають епітафії – написи на пам'ятниках і гробницях загиблих військовослужбовців. Якщо проаналізувати велику кількість епітафій, то можемо побачити, що вони здебільшого сформовані приблизно так: "Найбільше любив Україну", "Життя своє віддав, щоб ми жили".

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, твори сакрального мистецтва мають вагомий вплив на формування і виховання молоді та інших верств суспільства. Якщо проаналізувати ці три аспекти, то можемо зробити висновок, що твори, про які йдеться у нашій статті, не лише несуть виховний заряд, але й подають основні національні ідеї, які допомагають у формуванні свого патріотичного погляду. Ці аспекти слугують основою нашої національної ідентичності та формують правильний погляд на особистість як на таку, котра відіграє вагомий роль у встановленні національної пам'яті та у виборюванні і збереженні незалежності нашої держави. Дослідження цієї тематики має перспективу, адже зараз нам потрібно піднімати культурний рівень суспільства. Питання сакрального мистецтва актуальні для нас, оскільки дають нам можливість зрозуміти не лише безпосередньо твори мистецтва, але й пов'язану з ними тема-

тику. Дослідження у даному напрямі варто продовжити, якщо врахувати, що кожен аспект може бути розкритий в окремій роботі. Отже, питання впливу творів сакрального мистецтва на виховання молоді, досліджене у цій статті, є вагомим і таким, що має великі перспективи.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Зеленкова, К. В. (2022). Традиції іконопису в Київській Русі. Юність науки – 2022: соціально-економічні та гуманітарні аспекти розвитку суспільства, 15–16 травня 2022 року. С. 388–389.

Козічнук, В. Р. (2020). Педагогічні аспекти української канонічної іконографії на межі XVII–XVIII століть. *Народознавчі зошити*, 1 (151), 23–24. DOI <https://doi.org/10.15407/nz2020.01.021>.

Малевич знав – переможемо разом: Валерій Твердохліб презентував виставку картин "Час". URL <https://if.informator.ua/2023/08/02/malevych-znav-peremozhemo-razom-valerij-tverdohlib-prezentuvav-vystavku-kartyn-chas/>

Роздуми в дорозі: Валерій Твердохліб презентував у Франківську нову виставку (ФОТО). URL <https://report.if.ua/lyudy/rozdumy-v-dorozi-valerij-tverdohlib-prezentuvav-u-frankivsku-novu-vystavku-foto/>

Сичевська, Л. Є. (2021). Козацькі ікони "Покрова" як складові козацької матеріальної спадщини. *Київський науково-педагогічний вісник*, 22, 59–68.

Суховарова-Жорнова, О. Історичні постаті в українському іконописі та церковних портретах XVII–XVIII ст. С. 255–279.

Художник з Кіровограда пише "українські" ікони. URL <https://infokava.com/27828-.html>

REFERENCES

Zelenkova, K. V. (2022). Traditions of icon painting in Kyivan Rus. Youth of Science – 2022: Socio-economic and Humanitarian Aspects of Society Development, 15–16 May 2022. P. 656.

Kozichnyuk, V. R. (2020). Pedagogical aspects of Ukrainian canonical iconography at the turn of the XVII–XVIII centuries. *Ethnographic notebooks*, 1 (151), 21–26. DOI <https://doi.org/10.15407/nz2020.01.021>.

Malevich knew that we will win together: Valerii Tverdohlib presented an exhibition of paintings "Time". URL <https://if.informator.ua/2023/08/02/malevych-znav-peremozhemo-razom-valerij-tverdohlib-prezentuvav-vystavku-kartyn-chas/>

Reflections on the Road: Valerii Tverdohlib presented a new exhibition in Frankivsk (PHOTOS). URL <https://report.if.ua/lyudy/rozdumy-v-dorozi-valerij-tverdohlib-prezentuvav-u-frankivsku-novu-vystavku-foto/>

Sychevska, L. E. (2021). Cossack icons "Pokrova" as components of the Cossack material heritage. *Kyiv Scientific and Pedagogical Bulletin*, 22, 59–68.

Sukhovarova-Zhornova, O. Historical Figures in Ukrainian Iconography and Church Portraits of the XVII–XVIII centuries. P. 255–279.

An artist from Kirovohrad paints "Ukrainian" icons. URL <https://infokava.com/27828-.html>

Стаття надійшла 20.11.2023 р.